

Szabó Ágnes¹: A közösségi növényfajta-oltalom szabályozása

Debreceni Jogi Műhely, 2008. évi (V. évfolyam) 1. szám, Különszám (2008. január)

„A növénynemesítés az a folyamat, melyben különböző nemesítési módszerek alkalmazásával, általában a növénynemesítő intézetekben a kutatók 8-12 év alatt állítják elő azokat a fajtajelölteket, melyek 2-3 éves összehasonlító kísérleti vizsgálatok után állami elismerésben részesülhetnek. A növénynemesítés és az általa előállított stabil fajták biztosítják a fogyasztók számára a megfelelő mennyiségű és folyamatosan azonos minőségű élelmiszert, gyógynövényt, dísnövényt, zöldség növényeket, stb.”²

A növénynemesítés eredményeként létrehozott új növényfajták a szabadalmi oltalomhoz hasonlítható, a biológiai sajátosságokhoz igazodó *növényfajta-oltalomban* részesíthetők. Míg az ipari találmányok esetében az a találmány részesíthető szabadalmi oltalomban, amely új, feltalálói tevékenységen alapul és iparilag alkalmazható, addig a növényfajták esetében az oltalom feltétele az újdonság, a megkülönböztethetőség (distinctness), az egyöntetűség (uniformity), az állandóság (stability) és a bejelenthető fajtanév³.

Az új növényfajták hazánkban 1969-től kezdődően szabadalmi oltalomban, majd 2003-tól kezdődően növényfajta-oltalomban, az Európai Unió tagállamaiban 1995-től kezdődően közösségi növényfajta-oltalomban részesíthetők.

E cikkben a közösségi növényfajta-oltalom szabályozásának nemzetközi előzményeit, a közösségi szabályozást és annak hazai átvételét szeretném bemutatni.

1. A növényfajta-oltalom nemzetközi szabályozása

A növényfajták oltalmával kapcsolatos jogi szabályozás alakulása szempontjából meghatározó az 1961-ben Párizsban megtartott diplomáciai konferencián elfogadott, a növényfajták oltalmára létesült nemzetközi egyezmény (International Union for the Protection of New Varieties of Plants), az ún. UPOV Egyezmény, amely az új növényfajták oltalmára a biológiai sajátosságokat figyelembe véve az ipari találmányok szabadalmi oltalmától eltérő szabályokat állapított meg. Az Egyezmény meghatározta a fajtaoltalom megadásának feltételeit, a megadásra irányuló eljárást, a fajtanévre vonatkozó szabályokat, a nemesítők jogait. Az Egyezmény egyik lényeges szabálya az ún. „kettős oltalom tilalma”. E szabály értelmében ugyanazon növényfaj fajtái esetében nem lehet szabadalmi oltalmat és fajtaoltalmat is igényelni. Erre a szabályra azért volt szükség, mivel a tagállamok fokozatosan terjesztették ki az oltalomban részesíthető növényfajok körét.

A növénynemesítés területén bekövetkezett technikai fejlődés, a biotechnológia térhódítása szükségessé tette az Egyezmény átdolgozását. Az Egyezmény módosított szövegét az 1991 márciusában Genfben megrendezett Diplomáciai Konferencia fogadta el. Az Egyezmény új szövege - több lényeges változás mellett - bővíti a nemesítők jogait, a fajtaoltalom terjedelmét, hosszabb oltalmi időtartamot ír elő. Az 1991. évi módosítás lényegében a szabadalmi oltalomhoz közelítette a növényfajta-oltalom szabályait.

Magyarország 1983-ban csatlakozott az UPOV Egyezményhez, majd 2002-ben az Egyezmény 1991 évi szövegéhez. Az UPOV Egyezménynek 2005 júliusától az Európai Unió is részese. Az Egyezménynek jelenleg 63 tagállama van.

A növényfajta-oltalmat érintő nemzetközi szabályozás elemzése során említést kell tenni az 1998. évi IX. törvénnyel kihirdetett, az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított Kereskedelmi Világszervezet (WTO) létrehozó Marrakesh-i Egyezmény 1/C mellékletében foglalt, a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló Megállapodásról (Agreement on Trade-Related Aspects on Intellectual Property Rights), az ún. TRIPS Megállapodásról. A Megállapodás 27. cikke 3. bekezdésének b) pontja szerint a növényfajta-oltalmát szabadalommal, vagy hatékony sui generis rendszerrel, vagy ezek bármely kombinációjával kell biztosítani. A TRIPS Megállapodásnak az Európai Unió is részese.

2. A közösségi növényfajta-oltalom

A közösségi növényfajta-oltalomról szóló tanácsi rendelet első tervezetét 1990. szeptember 28-án tették közzé. A tervezet megvitatását azonban elhalasztották az UPOV Egyezmény módosítására irányuló 1991. évi diplomáciai konferencia közelgő időpontjára figyelemmel.

A Tanács 1994. július 27-i 2100/94/EGK rendelete a közösségi növényfajta-oltalmat az UPOV Egyezmény 1991. évi módosított előírásainak megfelelően szabályozza. A közösségi növényfajta-oltalom egységes oltalmat jelent az Európai Unió valamennyi tagállamában, azt csak egységesen lehet megadni, átruházni és megszüntetni. A közösségi rendelet meghatározza a közösségi növényfajta-oltalomra vonatkozó anyagi jogi és eljárásjogi szabályokat, valamint a Közöségi Növényfajta Hivatal jogállását, feladatait és szervezetét.

A 2100/94/EGK tanácsi rendelet 1994. szeptember 1-jén, míg a rendeletnek a közösségi növényfajta-oltalomra vonatkozó anyagi jogi szabályai, valamint a Közöségi Növényfajta Hivatal előtti eljárásra vonatkozó szabályai 1995. április 27-én léptek hatályba.

A közösségi növényfajta-oltalom iránti igény benyújtására jogosult az a természetes személy, aki az EU tagállamának, vagy az UPOV tagállamának állampolgára, vagy ott lakóhellyel rendelkezik, illetve az a jogi személy, akinek ilyen tagállamban van székhelye vagy telephelye.

A közösségi növényfajta-oltalom feltételei és terjedelme megegyezik az UPOV Egyezmény 1991. évi szövege szerinti feltételekkel.

Az oltalom feltétele

Az oltalom feltétele az újdonság, a megkülönböztethetőség (distinctness), az egyöntetűség (uniformity), az állandóság (stability), (az ún. DUS), és a bejegyezhető fajtanév.

A növényfajta új, ha a nemesítő, jogutódja vagy az ő hozzájárulásával bárki más a növényfajta szaporítóanyagát vagy terményét nem adta el vagy azzal más módon nem rendelkezett

- a) belföldön az oltalom iránti bejelentés benyújtását megelőző egy évnél korábban, vagy
- b) külföldön az oltalom iránti bejelentés benyújtását megelőző hat évnél korábban szőlő és fa esetében, illetve négy évnél korábban más növények esetében.

Az új fajta fajtaleírásában meghatározott tulajdonságok megkülönböztethetősége, egyneműsége és állandósága követelményeinek való megfelelést fajtakísérletekben kell vizsgálni. A megkülönböztethetőség a már közismert más fajtáktól határolja el az új fajtát. Az

egyöntetőség az új fajta egyedeinek térbeli azonosságát jelenti, míg az állandóság a fajtajellemzők időbeli, a szaporítási ciklusokat követően megmaradó azonosságát jelenti.

A fajtanévre vonatkozó szabályok a közösségi növényfajta-oltalom esetén

A Közösségi Növényfajta Hivatal irányelvet adott ki, amelyben részletezte a fajtanév követelményeit.⁴ A Hivatal megkezdte a fajtanevek adatbázisának összeállítását.

A mezőgazdasági növényfajok és zöldségfajok fajtaelnevezéseinek alkalmasságára vonatkozó végrehajtási szabályok megállapításáról szóló, a Bizottság 930/2000/EK rendelete valamennyi kérdéskörre kiterjedve szabályozta a növényfajta azonosítására alkalmas fajtanevet.

A rendelet értelmében a fajtanév akkor nem alkalmas a növényfajta azonosítására, ha

- egy harmadik személy korábbi jogát sértené: pl. egy védjegyjogosult korábbi védjegye, amely ütközik a bejelentett fajtanévvel⁵;
- a megnevezést nehéz fajtanévként felismerni⁶, illetve használni: pl. a rendeletben meghatározott feltételek szerinti fantázia nevek és kódok esetén. A rendelet előírja, hogy a kérelmezőnek jeleznie kell a kérelmében, ha fantázia névről vagy kódról van szó;
- azonos vagy összetéveszthető egy másik növényfajta nevével⁷. E csoportba tartoznak a „rokon fajták” (a rendelet mellékletében felsorolt ugyanazon botanikai nemzetséghez tartozó fajták) nevei, a már nem forgalmazott „már nem létező fajták” nevei, a „hivatalos fajtajegyzékekben” felsorolt fajták nevei, valamint a „nem különös jelentőségű” (a hivatalos fajtajegyzékbe való felvételt követő 10 év után törölt) fajták nevei;
- az áruk forgalmazásánál használt (pézd – súly- vagy mértékegységek) vagy a jogszabályok szerint csak meghatározott célra használható nevek (nemzetközi szervezetek nevei);
- félrevezető vagy megtévesztő lehet a fajta jellemzői, azonossága vagy értéke vonatkozásában pl. jogosulatlanul azt a benyomást kelti, hogy csak az adott fajta rendelkezik valamilyen tulajdonsággal.

A növényfajta-oltalom időtartama

A növényfajta-oltalom időtartamát a szabadalmi oltalomtól eltérően nem a bejelentés napjától, hanem a megadás napjától kell számítani. Az UPOV Egyezmény 1991. évi módosításának eredményeként a fajtaoltalom időtartama hosszabb lett. A közösségi növényfajta-oltalom időtartama azonban ennél 5 évvel hosszabb. A következő táblázat szemlélteti oltalom időtartamának alakulását az UPOV Egyezmény és a közösségi rendelet szerint:

Növény	<i>A növényfajta-oltalom időtartama a megadástól számítva</i>		
	<i>UPOV Egyezmény 1961. évi szövege szerint</i>	<i>UPOV Egyezmény 1991. évi szövege szerint</i>	<i>A közösségi növényfajta- oltalomról szóló 2100/94/EGK rendelet szerint</i>
<i>Szőlők, fák esetében</i>	nem rövidebb, mint 18 év	nem rövidebb, mint 25 év	30. naptári év végéig
<i>Egyéb növények esetében</i>	nem rövidebb, mint 15 év	nem rövidebb, mint 20 év	25. naptári év végéig

A növényfajta-oltalom tartalma

A közösségi növényfajta-oltalom tartalmának szabályozása megegyezik az UPOV Egyezmény 1991. évi szövege szerinti tartalommal. A 2100/94/EGK rendelet 13. cikkének 2. bekezdése szerint a közösségi növényfajta-oltalom jogosultjának a hozzájárulása szükséges az oltalom alatt álló növényfajta *szaporítóanyagának*

- előállításához, vagy újbóli előállításához (továbbszaporításához)
- szaporítás céljára való előkészítéséhez,
- értékesítésre való felkínálásához,
- értékesítéséhez, vagy egyéb forgalmazásához,
- a Közösségből való kiviteléhez,
- a Közösségbe való behozatalához, valamint
- a felsorolt bármelyik cselekmény céljából való raktáron tartásához.

A *terményre*⁷ akkor kell ezeket a rendelkezéseket alkalmazni, ha az oltalom alatt álló fajta fajtaösszetevőit hozzájárulás nélkül használták fel és a jogosultnak nem volt lehetősége a fajtaösszetevőkre vonatkozó jogait érvényesíteni.

Ezeket a rendelkezéseket akkor kell alkalmazni közvetlenül az oltalom alatt álló fajtából előállított *termékre*⁸ is, ha az az oltalom alatt álló fajta szaporítóanyagának jogosulatlan felhasználásból előállított terményből készült és a jogosultnak nem volt lehetősége a termékkel kapcsolatos jogait érvényesíteni.

Ezeket a szabályokat alkalmazni kell az ún. *lényegében származtatott fajtákra*⁹ is.

A fajtaoltalom nem terjed ki a magánszektorban való nem iparszerű felhasználásra, a kísérleti célokra való felhasználásra, továbbá más növényfajták nemesítésének, felfedezésének és kifejlesztésének céljára való felhasználására.

Mezőgazdasági mentesség - saját célú vetőmag-felhasználás

A mezőgazdasági mentesség, más néven a saját célú vetőmag-felhasználás (Farm-save-seed) kérdésének szabályozása a mezőgazdasági termelés szempontjából egy alapvető kérdés. Az UPOV Egyezmény 1991. évi szövege 15. cikkének (2) bekezdése szerint a szerződő tagállamok a nemesítő jogos érdekeit figyelembe véve, ésszerű keretek között bármely fajta vonatkozásában lehetővé tehetik a saját üzemben előállított vetőmag saját célra való felhasználásának lehetőségét.

Míg az UPOV Egyezmény 1991. évi szövege a tagállamokra bízta a saját célú vetőmag-felhasználás körének szabályozását, addig a közösségi szabályozás a kérdés agrárpolitikai jelentőségére figyelemmel egy részletes feltételrendszert dolgozott ki.

A közösségi szabályozás előkészítése során a saját célú vetőmag-felhasználás kérdésköre, azok közé tartozott, amelyekben nagyon nehéz volt megegyezést létrehozni. Ezért a tervezet véleményezése során a COPA-COGECA¹⁰ két álláspontot¹¹ alakított ki. A két álláspont közötti fő különbség a térítés mértéke volt, a COPA a saját célú felhasználásért fizetendő térítés kérdésében sokkal megszorítóbb szempontokat képviselt.

A közösségi növényfajta-oltalomról szóló 2100/94/EK rendelet 14. cikkében meghatározott növényfajoknak (takarmánynövények, gabonafélék, burgonya, olaj és rostnövények) a felsorolt növényfajai¹² esetében lehetséges a növényfajta-oltalom alatt álló növényfajta

szaporítóanyagának a saját gazdaságban való felhasználása. Ez a szabály csak 21 növényfaj (Portugália esetében 22 növényfaj) esetében teszi lehetővé a saját célú felhasználást a hibrid és a szintetikus fajták kivételével. A közösségi növényfajta-oltalmi szabályok a licenrdíj fizetés nélküli felhasználás, illetve a licenrdíj kedvezőbb számításával való felhasználás lehetőségét mennyiségi, illetve az adott gazdaság méretéhez igazodó további feltételekhez kötik. Ezek a szabályok csak a nemesítő jogos érdekeit nem sértő mértékig teszik lehetővé a saját célú felhasználást. A közösségi rendelet előírja, hogy kizárólag a jogosultak felelőssége figyelemmel kísérni e rendelkezések betartását.

A 2100/94/EK rendelet 14. cikkének következő rendelkezései is az agrárpolitikai szempontok érvényesüléséről tanúskodnak. A saját célú vetőmag felhasználás vonatkozásban

- nem lehet mennyiségi korlátozást előírni a mezőgazdasági termelő birtok igényeihez szükséges mértékig;
- a betakarított termés vetés céljára feldolgozható a termelő által vagy szolgáltatás keretében más által;
- a mezőgazdasági kistermelők nem kötelezhetők licenrdíj fizetésére (mezőgazdasági kistermelőnek minősülnek, akik 92 tonna gabona termesztéséhez szükséges területnél nem nagyobb területen folytatnak növénytermesztést);
- minden más termelő köteles méltányos díjat fizetni a jogosultnak;
- a mezőgazdasági termelők és a feldolgozást végző szolgáltatók kötelesek a jogosultat – kérelemre – tájékoztatni.

A 2100/94/EK rendelet 14. cikkének részletes végrehajtási szabályait az 1768/95/EK bizottsági rendelet tartalmazza. A közösségi végrehajtási rendelet szabályozza a növényfajta-oltalom jogosultját megillető méltányos térítés mértékét, a mezőgazdasági termelő, a feldolgozó és a jogosult adatszolgáltatását, továbbá a jogosult által végzett ellenőrzést.

Közösségi növényfajta-oltalom iránti bejelentések, illetve lajstromozott oltalmak

A Közösségi Növényfajta Hivatalhoz 1995-2007 között összesen 27526 (ebből 16948 dísznövény fajta) közösségi növényfajta-oltalom iránti bejelentést nyújtottak be, amelyek közül 19308 fajta részesült közösségi oltalomban. Ezek a számok a közösségi növényfajta-oltalmi rendszer sikeréről tanúskodnak.

3. A növényfajta-oltalom hazai szabályozása

Magyarországon a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény hatályba lépésétől kezdődően, 1970. óta valamennyi növényfajta szabadalmaztatható volt. A törvény a növényfajták szabadalmi oltalmának feltételeit, az oltalom tartalmát és időtartamát a növényfajták sajátosságaihoz igazodóan - az ipari találmányokra vonatkozó szabályoktól eltérően határozta meg.

Így amikor Magyarország 1983-ban csatlakozott az UPOV Egyezményhez az 1969. évi II. törvény rendelkezéseit csak pontosítani kellett az Egyezmény rendelkezéseivel való összhang megteremtése érdekében.

A találmányok szabadalmi oltalmát az 1995. évi XXXIII. törvény újra szabályozta. A növényfajták szabadalmi oltalmára vonatkozó, az UPOV Egyezménynek megfelelő speciális szabályozás az új törvényben is érvényesült.

Az UPOV Egyezmény 1991. évi szövegéhez való csatlakozással egyidejűleg a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvényt módosító 2002. évi XXXIX. törvény alapvető változást hozott a növényfajta oltalma területén. Ez a módosítás ugyanis bevezette a *sui generis növényfajta-oltalmat*. Az új szabályozás az UPOV Egyezmény 1991. évi szövegének szabályaival és a közösségi növényfajta-oltalomról szóló 2100/94/EK rendelet szabályaival összhangban meghosszabbítja az oltalom időtartamát, bővíti az oltalom tartalmát, bevezeti az oltalomból eredő jogoknak a termény, illetve a terményből előállított termék után való érvényesíthetőségének a lehetőségét, valamint a lényegében származtatott fajta után járó jogokat.

Jogérvényesítés

A Közösségi Növényfajta Hivatal 2005. októberében Brüsszelben, 2006 májusában Varsóban, majd 2007 februárjában Madridban szemináriumot rendezett a közösségi növényfajta-oltalom jogérvényesítéséről. A szemináriumok aktualitását a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetésével kapcsolatos feladatok adták. Az irányelv ugyanis 2006. április 29-i határidőt írt elő az irányelvnek megfelelő tagállami szabályozás hatályba léptetésére.

Az irányelv célja az egységes belső piac zavartalan működése érdekében az iparjogvédelmi és a szerzői jogok megsértése elleni fellépés hatékonyabbá tétele a jogérvényesítésre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítése útján. Az irányelv a TRIPS Megállapodás szabályaihoz képest többlet-követelményt jelentő rendelkezéseket is tartalmaz.

Az irányelv teljes körű hazai átültetését szolgálja az egyes törvényeknek az iparjogvédelmi és a szerzői jogok érvényesítésével összefüggő módosításáról szóló 2005. évi CLXV. törvény. Ez a törvény többek között módosítja a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényt és a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvényt.

4. Összegezés, javaslatok

Hazánk európai integrációjával valamennyi közösségi oltalmi formában – *a közösségi növényfajta-oltalom* esetében is - a korábban lajstromozott közösségi oltalmak kiterjednek az új tagállamok, így Magyarország területére is. Ez a tény a közösségi oltalom igénylésének lehetősége mellett azt is jelenti, hogy a közösségi oltalom jogosultja felléphet mindazokkal szemben, akik megsértik az adott oltalmi formából eredő kizárólagos jogait. Az iparjogvédelmi jogok érvényesítéséhez elengedhetetlenül szükséges a jogosult aktív közreműködése.

Hazai nemesítőinknek egy helyzetfelmérést követően célszerű meghatározniuk a jövőbeni szellemi tulajdonvédelmi stratégiájukat (iparjogvédelmi oltalmak iránti eljárások, a nemesítők díjazása, a hasznosítás, a licencdíj fizetése, jogérvényesítés, saját célú vetőmag felhasználás stb.) vagyis az iparjogvédelmi oltalmak megszerzésének lehetőségeit és a már megszerzett oltalmakból eredő tudatos jogérvényesítést.

Publikálásra alkalmas: Dr. Prugberger Tamás

¹ Dr. Szabó Ágnes, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Doktori Iskola, egyéni felkészülésű PhD hallgató Agrár- és Munkajogi Tanszék Témavezető: Dr. Prugberger Tamás egyetemi tanár

² Dr. Heszky László: Agraroldal.hu Online tanácsadás: Növénynevelés

³ Az új növényfajták oltalmára létesült Nemzetközi Egyezmény (a továbbiakban:UPOV) 6. és 13. cikke

⁴ Lásd a Közösségi Növényfajta Hivatal honlapját www.cpvo.eu.int.

⁵ 930/2000/EK rendelet 2. cikk

⁶ 930/2000/EK rendelet 3. cikk

⁷ 930/2000/EK rendelet 4. cikk

⁸ 2100/94/EK rendelet 13. cikk 4. bekezdés

⁹ 2100/94/EK rendelet 13. cikk 5-6. bekezdés

¹⁰ COPA (Comite des Organisations Professionnelles Agricole de l'Union Européenne) Mezőgazdasági Szakmai Szervezetek Bizottsága;

COGECA (Comite de la Cooperation Agricole de l'Union Européenne) Mezőgazdasági Szövetkezés általános Bizottsága

¹¹ Thor Gunnar Kofoed:Farmer's point of view Közösségi Növényfajta Hivatal által 2007. februárjában Madridban rendezett szemináriumon tartott előadás

¹² Takarmánynövények (Csicseri borsó, Sárga csillagfűrt, Lucerna, Takarmányboró, Alexandriai here, Perzsa here, Lóbab, Lednek, Portugália esetében Olaszperje)

Gabonafélék (Zab, Árpa, Rizs, Madárköles, Rozs, Tritikalé, Búza, Durumbúza, Tönkölybúza)

Burgonya

Olajnövények, len (Olajrepce, Réparepce, Lenmag, kivéve rostlen)